

УДК 342.565.4

О.В. Скочиляс-Павлів,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ЗА ОНОВЛЕНІМ КОДЕКСОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу принципів адміністративного судочинства, які знайшли своє відображення в оновленому Кодексі адміністративного судочинства України, таких як, принцип розумності строків розгляду справи судом, принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, принцип відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення. В статті розглядається доцільність їх виокремлення в якості окремих принципів адміністративного судочинства.

Ключові слова: адміністративне судочинство, принципи адміністративного судочинства, розумний строк, зловживання процесуальними правами.

Постановка проблеми. На сьогодні адміністративне судочинство є «лакмусовим папірцем», яке свідчить про високий рівень правової культури наших громадян, з однієї сторони, та про готовність держави належним чином гарантувати та забезпечувати захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Більш, ніж десятирічна практика застосування Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), діяльність системи спеціалізованих адміністративних судів доводить ефективність механізму судового захисту прав громадян у сфері публічно-правових відносин. Проведення судової реформи 2017 року зумовило оновлення процесуальних кодексів, в тому числі, КАС України. Зміни торкнулися багатьох інститутів адміністративного судочин-

ства, в тому числі основоположних засадах, на яких ґрунтується судовий процес, тобто принципів здійснення адміністративного судочинства.

Метою статті є аналіз окремих принципів адміністративного судочинства, які закріплені в КАС України вперше та розгляд доцільності їх виокремлення.

Стан дослідження. Принципи адміністративного судочинства відіграють важливу роль при здійсненні правосуддя, без їх аналізу неможливе дослідження адміністративного судочинства взагалі. Саме тому принципи перебувають в центрі уваги дослідників в галузі адміністративного судочинства, таких як, Н. Александрова, О. Банчук, В. Бевзенко, Д. Журавльов, Т. Коломоєць, І. Коліушко, Р. Куйбіда, О. Панченко, М. Пасенюк, Ю. Педько, В. Перепелюк, М. Смо-

кович, В. Стефанюк, В. Теліпко, Г. Ткач, М. Цуркан, В. Шишкін. Предметом окремого дослідження принципи здійснення адміністративного судочинства постали в наукових працях П. Баранчик, С. Бондарчука, Б. Будзика, Я. Горобцової, М. Коваліва, О. Корчинського, О. Мілієнко, С. Потапенка, В. Пчеліна та інших. Проте подальше вивчення сутності та значення принципів адміністративного судочинства не втрачає своєї актуальності з огляду на оновлення КАС України.

Виклад основних положень. Відповідно до ч. 3 ст. 2 КАС України (до оновлення принципи адміністративного судочинства були закріплені в ст. 7 КАС України), основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: верховенство права; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судові рішення [1].

Перше, що привертає увагу — це збільшення переліку принципів адміністративного судочинства та відсутність серед цього переліку такого основоположного принципу як законність. Окремі вчені висловлюють думку, що принцип законності є складовою принципу верховенства права

і охоплюється ним, тому логічно, що його виключили з КАС України. Однак, подальший аналіз статей КАС України свідчить про те, що ст. 7 «Джерела права, які застосовуються судом» по суті і містить опис принципу законності. Відповідно до ч. 1 ст. 7 КАС України, суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. В Законі України «Про судочину та статус суддів» прямо не називається принцип законності, але відокремлюючи його від принципу верховенства права, вказується, що суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права (ч. 1 ст. 6) [2].

Новизною для КАС України стало закріплення принципів розумності строків розгляду справи судом, неприпустимості зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судові рішення як окремих засад адміністративного судочинства, тому проаналізуємо кожен з цих принципів.

У Кодексі адміністративного судочинства України вперше у 2005 році здійснено спробу на законодавчому рівні визначити поняття розумного строку. Це поняття не зазнало змін із оновленням КАС України у 2017 році. Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 4, розумний строк — найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. Але законодавець не обмежився лише цією нормою щодо тлумачення розумності строків. Далі, у

ст. 119 КАС України конкретизовано, що мається на увазі під розумністю процесуальних строків. Отже, відповідно до ч. 2 ст. 119 КАС України, строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню адміністративного судочинства.

Відомо, що процесуальні строки поділяються на два види: ті, які встановлюються законом, і ті, які встановлюються судом. Вважаємо, що термін «розумність» має стосуватися лише строків, які встановлюються судом.

В країні, яка проголошує себе правовою та демократичною дотримання строків, які встановлюються законами, має бути безумовним з обов'язковою можливістю продовження їх судом в розумних межах. Що стосується адміністративного судочинства, то слід підкреслити, що будь-які процесуальні дії суду, що стосуються ключових питань розгляду і вирішення справи, вчиняються у чітко встановлені терміни. Наприклад, повістка повинна бути вручена не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання (ч. 3 ст. 126), питання про відкриття провадження в адміністративній справі суддя вирішує протягом п'яти днів з дня надходження до адміністративного суду позовної заяви (ч. 8 ст. 171), підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 4 ст. 173), підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 2 ст. 179), суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 193), апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів (ч. 1 ст. 295), апеляційна скарга на рішення суду першої

інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (ч. 1 ст. 309), касаційна скарга на судове рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення (ч. 1 ст. 329), касаційна скарга на рішення та постанови має бути розглянута протягом шістдесяти днів (ч. 1 ст. 342).

Чітко прослідкувати за тлумаченням терміну «розумність» і тим, що ця категорія стосується строків, які встановлюються судом, можна на прикладі ч. 5 ст. 162 КАС України, де вказано, що відзив на позовну заяву подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дасть змогу відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи — отримати відзив до початку першого підготовчого засідання у справі.

В деяких випадках законодавець, залишивши на розсуд суду встановлення конкретного розумного строку, все ж вказує максимальний термін для вчинення процесуальної дії. Наприклад, ч. 2 ст. 169 КАС України зобов'язує суддю в ухвалі про залишення позовної заяви без руху разом із недоліками позовної заяви, способом їх усунення, зазначити і строк для їх усунення. Разом з тим прописано, що такий строк не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху.

Закріплення в КАС України розумних строків, як окремого принципу адміністративного судочинства, очевидно, зумовлене необхідністю досягнення завдань адміністративного судочинства і забезпечення прав, свобод

та законних інтересів його учасників. Проте, такий принцип є досить умовним, адже КАС України в кожному випадку розсуд суду щодо встановлення розумних строків обмежує конкретними часовими рамками — мінімальними або максимальними.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка ратифікована Україною, у статті 6 гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3]. Із наведеного випливає, що розумність строків є складовим елементом права на справедливий суд. Таке ж положення закріплене і у ст. 7 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де зазначається, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [2].

Наступний принцип, що підлягає аналізу — неприпустимість зловживання процесуальними правами. У ст. 44 КАС України закріплено права учасників справи, тобто ідеться про процесуальні права, які виникають і пов'язані із розглядом адміністративної справи. Норми статті 45 КАС України зобов'язують учасників судового процесу та їхніх представників добросовісно користуватися процесуальними правами. Відтак, зловживання процесуальними правами не допускається. Слід зазначити, що законодавчого визначення поняття «зловживання процесуальними правами» немає. Але з ч. 2 ст. 45 КАС України випливає, що зловживання

процесуальними правами — дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства. До них, зокрема, відноситься:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [1].

КАС України зобов'язує суд вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами, а у випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами, суд застосовує до нього за-

ходи, визначені КАС України. Такими заходами є заходи процесуального примусу, до яких відносяться: попередження, видалення із зали судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід та штраф.

Підкреслимо, що перелік зловживань процесуальними правами не є вичерпним. Наприклад, неподання доказів, неявка в судове засідання за викликом суду будь-якого учасника процесу без поважних на те причин, теж повинні розцінюватися як зловживання процесуальними правами. З цього випливає і інший висновок, що зловживання процесуальними правами може проявлятися не лише у діях, але й у бездіяльності.

На підтвердження сказаного, слід зазначити, що саме за неподання доказів застосовується такий захід процесуального примусу як тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ст. 147 КАС України), а до належно викликаної особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судове засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи Національної поліції України (ст. 148 КАС України). А ст. 149 КАС України взагалі встановлює право суду стягнути штраф у випадку зловживання процесуальними правами.

Таким чином, зловживання процесуальними правами визначається через дії або бездіяльність, які порушують норми адміністративного судочинства, тобто ідеться про види процесуальних правопорушень, за які передбачається застосування заходів процесуального примусу. Ці факти дозволяють поставити під сумнів самостійність принципу неприпустимості зловживання

процесуальними правами, адже принципи втілюють цінності, на яких має ґрунтуватися весь судовий процес і недотримання норм КАС України є порушенням кожного із принципів, а не лише одного з них.

Доцільність закріплення правила про відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення, яке закріплене у ст. 139 КАС України, як принципу адміністративного судочинства, теж викликає сумніви. Цей інститут адміністративного судочинства становить цілу низку положень, які крім КАС України, регулюються Законом України «Про судовий збір», Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників». Більше того, відповідно до ст. 143 КАС України, суд вирішує питання щодо судових витрат у рішенні, постанові або ухвалі. Відомо, що судове рішення, яке набрало законної сили є обов'язковим для виконання, що відображено у відповідному принципі адміністративного судочинства. Таким чином, правило про відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення, можна вважати складовою частиною принципу обов'язковості судових рішень, який прописаний у п. 5 ч. 3 ст. 2 КАС України.

Висновки. Закріплення в якості принципів правил (вимог) про розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення, видається необ-

грунтованим. Доведено, що принцип розумності строків розгляду справи судом є складовим елементом права на справедливий суд. Порушення принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами передбачає застосування заходів процесуального примусу, що є невинуватим по відношенню до інших принципів, за порушення яких не передбачено застосування таких заходів. Принцип відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення, є складовою частиною принципу обов'язковості судових рішень.

Принципи — це засади, ідеї, вихідні положення, які не потребують уточнення, доповнення, роз'яснення в нормах КАС України. На основі принципів базується весь судовий процес, вони визначають його зміст і спрямованість. Принципи адміністративного судочинства є безумовними керівними началами відповідно, до яких відбувається здійснення судочинства, що не є характерним для принципів розумності строків розгляду справи судом, неприпустимості зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : чинне законодавство із змінами і допов. на 01.08.2018 року. Офіц. текст. Київ : Алерта, 2018. 206 с.
2. Про судоустрій та статус суддів Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL:<http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2018).

Скочиляс-Павлів О.В.

Принципы административного судопроизводства за обновленным Кодексом административного судопроизводства Украины.

Аннотация. Статья посвящена анализу принципов административного судопроизводства, которые нашли свое отражение в обновленном Кодексе административного судопроизводства Украины, таких как, принцип разумности сроков рассмотрения дела судом, принцип недопустимости злоупотребления процессуальными правами, принцип возмещения судебных расходов физических и юридических лиц, в пользу которых принято судебное решение. В статье рассматривается целесообразность их выделения в качестве отдельных принципов административного судопроизводства.

Ключевые слова: административное судопроизводство, принципы административного судопроизводства, разумный срок, злоупотребление процессуальными правами.

O. Skochulias-Pavliv

The principles of administrative justice updated the Code of administrative justice of Ukraine.

Summary. The article is devoted to the analysis of the principles of administrative justice, which are reflected in the updated Code of Administrative Justice of Ukraine, such as the principle of reasonableness of the terms of consideration of a case by a court, the principle of inadmissibility of abuse of procedural rights, the principle of reimbursement of court costs of individuals and legal entities in favor of which a court decision has been made. The article separates the expediency of their selection as separate principles of administrative justice.

Keywords: administrative justice, the principles of administrative justice, reasonableness of terms, abuse of procedural rights.